

1977 Da den hellige ånd kom til Svartås

For folket på Svartås i Skjelstadmark var kvelden til å begynne med som en hvilken som helst annen kveld. Dyrene skulle ha sitt stell, likeså ungene - gjennom normale og faste rutiner. Far Andreas var snart ventet inn fra sine plikter i fjøset, og mor Reidun stod på kjøkkenet og stekte vafler. Det siste tydet på at det ikke var en helt vanlig kveld likevel. Nei, ikke bare var det lørdagskvelden, som for mange familier er litt hellig hva gjelder samhold og kos, men det var selveste pinseaften, som mange forbinder med nettopp ordet *hellig*. Men så stanser det liksom der for de fleste hva gjelder opphav og betydning av ordet *pinse*. På loftet romsterte sønnene Erik Robert (12) og Sigurd (11) med en gammel radio sammen med noen kamerater, mens dattera Ann Kristin (16) satt ute i stua og puslet med sitt. Det var litt ruskevær, så de holdt seg inne. Som enhver mor visste Reidun at spørsmålet om hva pinse er for noe, kunne komme når som helst fra en av guttene. *"Det vil ikke bli lett å forklare"*, tenkte hun mens hun la i mer vaffelrøre. Rett nok hadde hun registrert ordene *Spiritus Sanctus* da hun gikk for presten - som det het i gamle dager. *"Spiritus Sanctus, den hellige ånd som kom til apostlene for å inspirere til å leve etter Guds vilje, - var det ikke noe i den duren, tro?"*, spurte hun seg selv. *"Dette vil sannelig ikke bli lett"*, gjentok hun - og var enda mer sikker på at kvelden for ungene var litt uforklarlig og spesiell. Nei, det var ikke en vanlig kveld på Svartås heller. Den hellige ånd skulle komme. Lite ante mor Reidun at hun var nærmere sannheten enn noen gang. For det som skjedde de påfølgende minutter, skulle gjøre kvelden temmelig minneverdig. Om den hellige ånd aldri før hadde kommet til Svartås, så kom den virkelig brakende den kvelden.

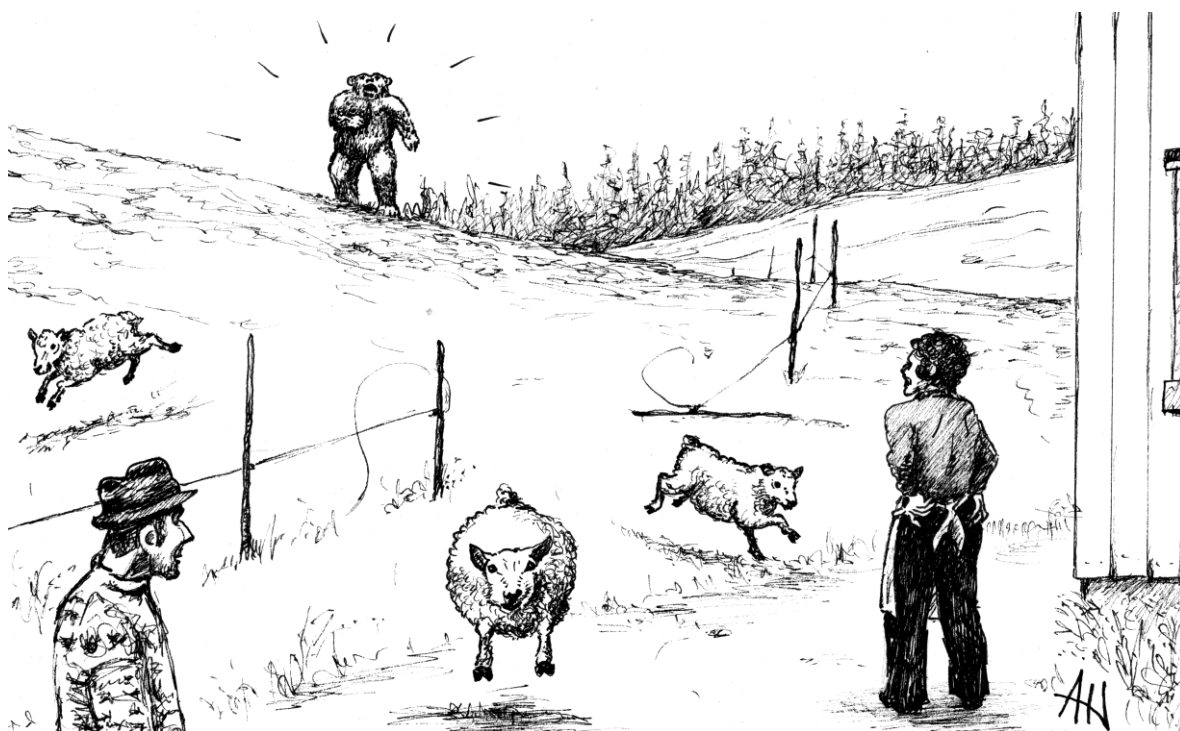

Familien Zimmermann på Svartås i 1977 viser hvor bjørnen stod.

F.v: Andreas, Ann Kristin (16), Erik Robert (12), Sigurd (11) og Reidun

Vi er hos familien Zimmermann i Hegra, pinseaften den 28. mai 1977. Klokka er ca. 1930. Mor Reidun har åpnet litt på kjøkkenvinduet for å få ut røyk fra vaffeljernet. I fjøset var det smågris på gang, så Andreas ble nok litt senere enn vanlig. I det Reidun tørker vekk vaffelrøre som hadde presset seg ut, legger hun merke til at det oppstår uro blant sauene som gikk i innhengningen i bakken utenfor. Det ble en intens breking, av annen type enn det vanlige. Lydene forteller at sauene er skremt. I det hun titter ut gjennom kjøkkenvinduet ser hun, mest ufattelig - en stor bjørn på vei mot innhengningen. Pulsen stiger til det dobbelte, og idet hun skriker sitt første utbrudd er hun allerede på vei ut for å rope til Andreas. Overraskelsen var langt større enn redselen. Fem sekunder senere runder Reidun hjørnet på huset. Da først kommer hun på at hun skal være redd. Hun blir stående noe forstenet, og rett foran henne står bjørnen på to ben og vifter med forlabbene. Hvem som brølte høyest av bjørnen eller Reidun skal være usagt, men ifølge Andreas skal Reidun ha ropt: *"Hei, det står en bjørn her"*. Andreas hørte henne tydelig der han holdt på like innenfor fjøsdøra, men tenkte vel at hun bare tullet litt. Men så tiltar ropene fra Reidun. Samtidig stormer sauene direkte på strømgjerdet, bryter seg og ut og farer i full panikk nedover mot fjøset. Med tiltakende høy frekvens fra Reidun skjønner Andreas at noe faktisk

er på gang, og han beveger seg ut for å se hva som skjer. Sauene piler mellom beina på ham, og da ser han sitt livs merkeligste syn. 15 meter fra ham står Reidun med armene i hoftene, slik bare kvinnfolk kan og stirrer olmt mot innhengningen hvor en rusk av en bjørn står omtrent i samme stilling og glaner tilbake. Verden stod på et vis stille et sekund, bildet ble frosset - og brente seg inn i hodet på Andreas, der det sitter den dag i dag. Det hele var så uvirkelig. Ikke det at en bjørn var utenkelig, de levde tross alt i ytterkant av bjørnens rette element, men når det først skjedde - sånei, det skulle ikke skje. Ingen andre hadde opplevd dette i deres tid. Hvem som ble mest overrasket av bjørnen eller Reidun, er ikke godt å si, men de blir stående slik noen få sekunder, mest som om de var to cowboyer som skulle dullere. Hvem trakk først og raskest? Med et vræl kaster bjørnen seg bakover, hopper av sted over en skigard og forsvinner til skogs. Da først begynte Reidun å skjelve. Det er som om høyrehånda går opp, pekefingeren helt stiv og hun blåser kruttrøyken ut av munningen. Hun vant! Andreas, som hadde stått der som ei saltstøtte, ropte ut samtidig til bjørnen: ”*Dra deg til skogs, la sauene mine være i fred*”. Så fulgte han bjørnens eksempel - hivde seg rundt og tok opp jakten på de vettskremte sauene.

Dette var første gangen de hadde sett bjørn på Svartås. Ja, det er ikke mange som har sett bjørn her i våre trakter generelt. Riktignok er det en del mennesker som opphøyner grevlinger, hunder og ikke minst jerv til bjørn. Men som jordnære og avbalanserte naturmennesker visste Reidun og Andreas det meste om sine synlige og usynlige naboer ute i skogen. De ble nok litt paffe, men ikke direkte overrasket. Når de bodde mest i utmarka, måtte de forvente å møte alle sine firbente naboer før eller siden. Likevel slo pulsen litt mer enn vanlig selvsagt. Skulle bare mangle. Med en viss spenning i kroppen dro Andreas for å telefonere. Han ringte til Beitelaget ved Petter Sætran, som videre varslet lensmann Trøite. Heldigvis behøvde Andreas ikke frykte at lensmannen og andre lokale ikke ville tro dem. En innfødt skjelstadmarking tar ikke feil hva gjelder identifisering av naturens ulike *ullnøster* som av og til skimtes i periferien. Og her stod ulldotten kun 30 meter unna. Men det ble ikke helt slik. Etter hvert som ryktet gikk og nysgjerrige kom til, var det nok de som ymtet frempå at observasjonen var vill fantasi.

Det minner meg på en episode som skjedde for over 30 år siden. Da forvillet en utstøtt moskus fra Dovrefjell seg ned i Gudbrandsdalen. En slik *einstøing* er ikke ufarlig, så lensmannskontoret på Dombås iverksatte en viss overvåkning av det flotte dyret mens de ventet på at fylkesveterinæren skulle ankomme med såkalt "Daktaripil", bedøve moskusen og frakte den tilbake til sitt rette element på fjellet. Grunnet tilsvarende hendelse i Østerdalen, gikk det noen dager før bedøvelsesteamet kom til Nord-Gudbrandsdalen. Min bror tjenestegjorde på den tiden på vedkommende lensmannskontor og mottok dag og natt stadig telefoner fra turister om at det gikk en bjørn i veikanten langs E6. Det har vel aldri vært mer *bjørn* i dalen enn disse to-tre dagene moskusen fant sitt revier langs den pulserende hovedåren. Da min bror spurte de som ringte om de var sikker på at det var bjørn, svaret de skråsikkert "Ja". Han fulgte da opp med følgende spørsmål: "Har han horn?" - og svaret var bekreftende: "Ja da, han har horn!".

Lensmann Trøite iverksatte sin rutinemessige varslingsplan, så det gikk ikke mange timer før store deler av bygda kjente til observasjonen. For mange hadde det selvsagt en viss nyhetsverdi, men for de relaterte ledd som Viltnemda, Direktoratet for jakt og ferskvannsfisk og lignende, var det viktig å treffe en del strakstiltak. Et nødvendig punkt ved bjørneobservasjoner er blant annet å få avklart om det er en såkalt slagbjørn. Det krever varslings til en del oppsittere for om mulig å foreta inspeksjon av egne besetninger i nærområdet. Søndag morgen kom formann i viltnemda, Ivar Lilleflor, på besøk for å dokumentere bevis. Og det var ganske så enkelt. Ungene på Svartås var som andre unger flest, og det gikk ikke mange sekunder før Erik Robert hadde funnet tydelige spor i ei snøfonn i hellinga ovenfor gården. Sporene var 17 x 28 cm. Det ble selvsagt litt ekstra liv og røre hos familien Zimmermann, for å si det forsiktig. Det er ikke hver dag at media og andre avlegger plassen et besøk. Men den pinsehelga skulle en som nevnt tro at den hellige ånd hadde vist seg, for tilstrømningen var som pilegrimer til Mekka eller Jerusalem. Forskjellen var vel kanskje at flere ikke var troende, men kanskje tvilende. Bjørneobservasjoner har en tendens til å bli overdrevet. Vi kjenner godt til at en observasjon utløser en rekke tilsvarende. Og det gikk ikke lang tid før de første telefoner kom om andre som hadde sett bjørn både her og der. Av de seriøse og pålitelige meldinger som rant inn de nærmeste dager, kan nevnes at soldaten Brede Mathisen fra Værnes på sin vaktrunde til hangaren på Ydstines, hadde snakket med flere bilister som hadde observert en bjørn ved asfaltverket /Bergskeleiva. Bilistene kunne fortelle at bjørnen faktisk hadde dirigert trafikken en stund før den la til skogs. Dette skulle ha skjedd kl 2330 om kvelden den 31.mai. Tove og Kjell Rømo kom kjørende i sin "folkevognboble" fra Skjelstadmark, hadde rundet Bergskeleiva og kom akkurat utenfor tunellene ved asfaltverket, da bjørnen plutselig stod i veien. De måtte bråbremse. Bjørnen bykset tilbake. Per Skjelstad kom senere og så sporene.

Erik Robert Zimmermann (12) fant sporene etter bjørnen

Tirsdag den 31. mai blir et sauekadaver funnet på eiendommen til Peder J. Opem (93) etter at folket på gården hadde hørt lam breke voldsomt. Sauen var den eneste bjellesauen og den beste i besetningen. Sauens skade var typisk for bjørnedrap. Den var drept med nesebitt, hvor

tydelige merker av tennene vist på hver side av hodet bak øynene. Ryggen var hel. Buken var ikke revet opp. Juret var intakt. Bringekollen var oppspist, en bog var for det meste fortært og noen ribben var brukket, slik at litt av tarmene hang ut. En bit av tarmene lå et par meter unna. ”*Dette er typisk for bjørn*”, sa Gunnar H. Kyllø til pressen. Som formann i saueavlslaget i Hegra mente han at jaktlag måtte organiseres straks. Det blir sagt at når en bjørn har fått blodsmaken i munnen, så utvikler han seg til en drapsmaskin. Folket på gården kunne se merker etter bjørnen. Den hadde satt tydelige spor i hver eneste av de 110 radene i nepeåkeren.

Flere bønder i Hegraområdet, var ute disse pinsedagene og så etter sin buskap. Og spesielt etter at sauekadaveret ble funnet på Opem. Så også Per Skjelstad og Arne Opheim. De planla å gå seg en tur i nærområdet. På dette tidspunktet visste ikke Arne og Per at det var observert bjørn på Svartås. Det var kadaveret som trigget de av sted. Som naturfolk kunne de lese naturens tegn og mønster. De visste at rovdyr ikke ble aktive før langt utpå natta, og at de ofte kom tilbake til sine kadaver. Derfor bestemte de seg for å vente til etter midnatt med å ta seg en tur ut i marka. Arne bar en Krag-Jørgensen og Per tok med sin AG-3. Før de gikk slipte Per godkniven sin. Kanskje en ren instinktiv handling. Året var på vei inn i sommeren og normalt skulle naturen vise seg fra sin beste side før lauvet tettet alt til og åta kom for fullt. Ja, en kunne så absolutt forvente lyse sommernetter nå. Men slik var det ikke. Året var mektig sent ute, skodda lå tett og det var ganske så mørkt. Klokka er 0140, onsdag den 1.juni. De hadde postert ca. 2 timer. Det begynte så vidt å småregne. De hadde i og for seg tenkt seg opp på en lokal åskam de kalte for Loppaugen. Der var det ei stor furu - i tilfelle. Istedenfor gikk de mot kadaveret. Etter noen minutters gange sier plutselig Arne: ”*Der kjæm’n*”. Vinden kom mot dem og bjørnen syntes ikke å ha været folk der den stopper ca. 70-80 m unna. Olmasåkeren var ca. 200 m og ikke akkurat den beste beskyttelsen der den bestod av 80 rader med nepe og kål og 30 rader med poteter, resten var eng. Bjørnen kom i rolig gange med vinden i ryggen mot kadaveret. Per fant seg ei grasstue hvor han stilte seg i knestående for å vente til bjørnen kom bort på enga, da det var mye lysere der enn mot den mørke åkeren. Bjørnen gikk i samme tempo og samme retning. De to kameratene ser på hverandre, og mest sier i kor: ”*Ska’vi veint længer*”? De skyter samtidig hvert sitt skudd. Skuddene slår inn i bjørnen, som snudde seg og gikk tilbake noen meter, reiser seg på bakbeina og brøler noe besatt mot de to jegerne. Lyden lignet mest på en okse. ”*Det gikk kaldt nedover ryggen på oss*”, forteller Per og Arne. Selv for erfarne jegere er det noe annet å skyte en bjørn. De fyrte av sted noen skudd til, og Bamse Brakar gikk i bakken så folk i Skjelstadmark snudde seg i søvne av trykkbølgen. Det var over 80 år siden sist en bjørn hadde herjet i Hegra,

”*Ska’vi veint længer*”? De skyter samtidig hvert sitt skudd. Skuddene slår inn i bjørnen, som snudde seg og gikk tilbake noen meter, reiser seg på bakbeina og brøler noe besatt mot de to jegerne. Lyden lignet mest på en okse. ”*Det gikk kaldt nedover ryggen på oss*”, forteller Per og Arne. Selv for erfarne jegere er det noe annet å skyte en bjørn. De fyrte av sted noen skudd til, og Bamse Brakar gikk i bakken så folk i Skjelstadmark

Bjørneskytterne onsdag 1. juni 1977, Arne Opheim og Per Skjelstad

snudde seg i søvne av trykkbølgen. Det var over 80 år siden sist en bjørn hadde herjet i Hegra,

da den slo i hjel en hest. Men det var kun to år siden den forrige bjørnen ble felt i Nord-Trøndelag av Torbjørn Sandnes ved Limingen. Det var 10 år siden bjørn var observert ved Beitland, mens det jevnt og trutt kom inn meldinger om spor etter bjørn, blant annet ved Store Tyldvatnet, i Rådalen etc. - Etter at bjørnen falt, nærmet Arne og Per seg forsiktig. Da de kom borttil, kløp Per bjørnen i øret. Et av skuddene hadde truffet den i nakken. Den var stein dau.

Debatten lot ikke vente på seg, slik den alltid dukker opp ved felling av rovdyr eller annet dyr underlagt byråkratenes fredningsbestemmelser. Her hadde Per og Arne skutt en bjørn uten formell tillatelse, og spørsmålet om bruk av nødvergeretten ble igjen satt i fokus. Formelt er lensmannen pålagt etterforskning, men lensmann Trøite uttalte seg meget klart til pressen om at fellingstillatelse ville i dette tilfellet ha blitt gitt, slik at Per Skjelstad og Arne Opheim ville ikke bli straffeforfulgt. De fleste av oss har et temmelig ambivalent forhold til våre rovdyr, hvor overtro, realisme og naivitet går hånd i hånd. Vi møter oss selv i døra rett som det er. Vi ønsker bjørn og ulv som blikkfang og mangfold. Men vil du slippe ungene dine ut i skogen hvor du vet at bjørn og ulv trasker? Slik tenkte Reidun da hun ble spurt av en journalist om det å ha bjørnen så nært. Andreas Zimmermann fortalte pressen at han ønsket en bjørnestamme, men en kom i knipe ovenfor enkeltdyr når en vet hvordan husdyrene må lide.

Ungene fra venstre: Trond Arne Opheim, Jan Wedul, Jon Arve Aasan, Odd Annar Aasan, Geir Johnny Aasan. Storbildet: f.v 1. Gerd Valstad 2. Kirsten Aasan 3. Ivar Husbyn 4. Margit Korstad 5. Odd Rein 6. Peder Skjelstad 7. Geir Kvaal 8. Arne Opheim 9. Liv Korstad 10. Magne Aasan 11. Sofie Lund 12. Svein Mathisen 13. Per Morten Gresseth 14. Torlaug Dybwad 15. Olga Kartum 16. Sverre Kartum 17. Johnny Hammer 18. Unni Rein

Onsdagsmorgen da bjørnen falt, våknet Zimmermann ved 6-tiden av at det satt tre personer på låvebrua. Det var journalister, blant annet fotograf Bård Gimnes (døde i januar 2010) fra Adresseavisen. Og ikke lenge etter kom Sætnan fra lensmannskontoret kjørende. Andreas stusset på dette, og for et kort sekund var det som om scenarioet stod klart i hodet på husbonden på Svartås. Han så for seg at journalistene skulle overvære arrestasjonen. Plutselig var han blitt en bjørnedreper. Sætnan skjønte hvordan Andreas tenkte, og spilte litt med en stund før han avslørte hensikten med besøket. Reidun og Andreas skulle kun bli med til Opheim for å se om det var samme bjørnen som de hadde sett på Svartås.

Om oppstyret ble stort etter observasjonen på Svartås, ble det ikke mindre da bjørnen var felt, - ”hvis det var samme bjørnen da?”, spurte pressen seg om. Det kom TV, radio og journalister fra hele Norge, ja, sågar Sverige. Og de gjør som kjent ”kun jobben sin”, når de blir innpåslitne. Tabloiden var også den gangen ganske så overivrig. En reporter fra billedbladet NÅ kom i ens ærend opp fra Oslo, lånte seg leiebil på Værnes og kom i stor fart susende inn på gårdstunet på Svartås. Han hadde regien i orden. Da han hadde fått kartlagt situasjonen dro

han til Stjørdal, ble borte et par timer og kom tilbake med bjørnekjøtt som han visstnok hadde fått tak i hos kontorsjef Hjalmar Pavel i Direktoratet for jakt og ferskvannsfisk. Journalisten hadde nok klekket ut en gedigen plan på flyet nordover. Faktisk forsøkte han å få tak i selveste Ingrid Espelid (Norges første TV-kokke), med tanke på å bringe henne til Svartås og tilberede bjørnekjøttet. Men når han ikke lyktes med å få svar hos Ingrid Espelid, skjønte han at det kunne være smart med en lokal

Familien smaker på bjørnekjøttet i lag med journalist Roar A. Fordal fra Trønderavisa. Ann Kristin (16), Andreas, Sigurd (11), R. A. Fordal og Reidun

døråpner, så han allierte seg med vår egen journalist Roar A. Fordal fra Trønderavisa. Så før de visste ordet av det stod Reidun og stekte bjørnekjøtt, som senere ble inntatt og foreviget i form av script, regi og opptak som ville ha gjort en blasert Hollywoodstjerne misunnelig. Reidun hadde aldri tilbredt bjørnekjøtt, langt mindre vært skuespiller. De to journalistene byttet på å spise for å få egne bilder, mens familien Zimmermann gumlet og tygde bjørnekjøtt som best de kunne i *retake på retake* en hele time mens blitzene blinket. Det ble et lite tidsskille på Svartås det året.

Formannskapet avgjorde at bjørnen skulle utstoppes. I dag står den i 3. etasjen på Rådhuset og støver ned. Kanskje kunne noen ha plassert den i en glassmonter? Kjøttet ble først tilbudt idrettslaget Nybrott som skulle feire 75-års jubileum. Men de takket nei. Deretter ble det solgt til ulike forretninger. Birger Holthe sikret seg 40 kg, og vår Per-skytter fikk kjøpe et par kg hos ham.

På Rådhuset torsdag den 4. mars 2009, f.v Andreas Zimmermann, Reidun Zimmermann, Arne Opheim og Per Skjelstad

Og hvordan gikk det så med folket på Svartås. De falt nok etter hvert til ro igjen. ”*Men bjørnen kom på besøk en gang til*”, forteller Andreas Zimmermann. Noen netter senere drømte han nemlig om bjørnen. Den kom til gårds igjen, ble med inn og satt plutselig ved siden av Andreas og spiste kveldsmat (bjørnekjøtt). Det tyder på at Andreas og familien mottok den hellige ånd denne pinseaften for 33 år siden. Apostelen Andreas har nok i ettertid lurt på hvorfor nettopp de skulle bli *velsignet* med besøk av dyret med ti manns styrke og tolv manns vett. Bjørnen er vel ikke akkurat noen engel som tilhører pinsen? Uansett: på Svartås er de ikke av de som selger skinnet før bjørnen er skutt.